



crkva u svijetu

godina XX • 4 (96) • 1987

USTAVNI I STVARNI POLOŽAJ VJERNIKA U DRUŠTVU

Drago Šimundža

Naše je stoljeće bremenito svojim problemima, velikim željama i neispunjenim težnjama, obećanjima i zakazivanjima. Današnje vrijeme također. Poslije tolikih povelja, međunarodnih deklaracija i garancija, još uvijek u svijetu vladaју trvenja, klasni privilegiji i diskriminacije, a na osnovi različitih preferencija — političkih, nazorskih, rasnih i klanskih — spontano se u raznim društvima javljaju manje ili više povlašteni i razvlašteni.

Socijalistička društva nisu nikakva iznimka. I ona su podložna povijesnim procesima; ovisna su o ljudskim vrlinama i manama, osobnim i društvenim. Svijet se doduše mijenja, ali čovjek ostaje — čovjek. Stoga je opravdano i korisno uvijek i svugdje, pa i u našem društvu, usporedo raditi na oplemenjivanju čovjeka i sve pravičnijem normiranju društvenih odnosa. Opća ravnopravnost, sloboda i demokracija trajne su odrednice tog djelovanja. Ustav je pri tome vrlo važan indikator, smjer i određenje osobnih sloboda i društvenih odnosa.

Kao temeljni normativi pravne države i njezina poretka u cilju zajedničkog rada i suživota, ustavi sadrže ne samo načela nego istodobno jamče praktična ostvarenja zagarantiranih prava i sloboda svih društvenih subjekata, pojedinaca i zajednica. Bitna im je pretpostavka, u demokratskim društvima, jednakost i ravnopravnost, isti pristup svima, zajedno i pojedinačno, i u tom duhu iste dužnosti i prava, iste praktične šanse i stvarne mogućnosti u društvenom životu.

Ističući važnost opće ravnopravnosti i demokratskih odnosa, ovdje nam je pred očima u prvom redu ustavni položaj vjere i Crkve ili, točnije, vjernika i njihovih zajednica u našem društvu. Naravno, u odnosu i

suodnosu s općim pravnim načelima i drugim subjektima društva. Stoga i polazimo od postavke da je cilj ustava, kao i države, — bar bi tako trebalo biti — da bude u službi istodobno svakom članu i cijeloj zajednici, u njihovoj istosti i različitosti, u izricanju istih obaveza, sloboda i prava, i u određenju istih mogućnosti i praktičnih šansa na svim područjima javnog života. Svaka preferencija, i ona najmanja, bilo kojeg određenja: klasnog, nacionalnog, vjerskog, svjetonazorskog, društveno-političkog itd., u daljnjim konsekvencijama spontano vodi u privilegije i diskriminacije u praksi, te tako, namjerno ili nenamjerno, stvara pomutnju, diskriminira i preferira, ruši pravni poredak i konzistentnost cijelog sustava. Ukratko, prijeti iznevjerenjem osnovnih društveno-etičkih načela i humanih težnja povijesnog razvoja.

Držimo stoga izuzetno važnim temeljni duh ustava, u smislu jednakosti i ravnopravnosti, zakonske i praktične, svih članova zajednice, te u tom duhu njegovu pravnu dosljednost na svim razinama, u cjelini i u pojedinostima. Priznata ravnopravnost na jednom mjestu zahtijeva svoje cjelovito shvaćanje i na drugomu. Restrikcije i preferencije jednostavno je krnje i ograničavaju. Povlašćivanje, bilo koje i bilo koga, odstupa od temeljnog načela te ga time izravno relativizira i u praksi stavlja u drugi plan ili, kako se to kaže, u drugi red.

Polazeći od ovih stajališta, smatramo da nije bitna rasprava — bar ne kad je riječ o ustavu — o jednom ili drugom pitanju, jednom ili drugom pravu i slobodi, postupku u praksi i slučaju u konkretnom životu; u pitanju su osnovni principi, temelji na kojima se gradi suživot, zajedništvo i suradnja. Ustav mora štiti društvo; to je sigurno. No, ne smijemo zaboraviti da će ga najbolje štiti ravnomjernim štićenjem svakoga člana, cijele zajednice, u njezinu totalitetu i dijelovima. Naprotiv, svaka sloboda ili privilegij, koje bi imao jedan a ne drugi, praktično ili teoretski, u smislu vodstva, dominacije, i bilo koje preferencije, raslojava, a time i razjedinjuje društvo; slabi unutarnja kohezija te rađa pasivizmom, mrtvilom i nazatkom.

Suvremeni politolozi u nas i u svijetu sve više govore o takozvanom »civilnom društvu« unutar različitih zajednica i sistema. Taj pojam uključuje osobne i društvene slobode kojima ustavi i države pristupaju s pozicija zakonske ravnopravnosti bez obzira na osobna uvjerenja, svjetonazore, vjere i religije. Unifikacija je na toj razini nezamisliva. Čovjek, ljudi i društvo u tom smislu su uvijek pluralistički usmjereni. To je neminovno tako. Svako narušavanje tog principa opasno zadire u najosobnija stajališta i prava. O tome sigurno treba voditi računa, posebno kad je riječ o svjetonazorskim i vjerskim pravima i slobodama.

Dakako, ne radi se ovdje ni o kakvu plediranju za izuzetni položaj vjernika, još manje za bilo koje preferencije vjere i Crkve. Riječ je, naprotiv, o radikalnoj dosljednosti i ustavnoj ravnopravnosti vjernika i nevjernika na svim razinama, u ustavu i praksi, u slovu i duhu zakona.

Naš — da ga tako uvjetno nazovemo — teističko-ateistički sindrom, koji je na razne načine prisutan u svijesti malog čovjeka i vršioca vlasti, u javnoj klimi, vukao je i još uvijek vuče svoje korijenje iz nekih

općih stavova, a katkada, javno ili implicitno, i ustavnih i drugih zakonskih norma i formulacija. Nije svejedno, na primjer, hoće li se vjera samo tolerirati ili istinski, slovom i duhom, respektirati, odnosno hoće li se nevjera, ateizam, društveno preferirati ili samo, što bi bilo normalno, zakonski poštivati.

Svjetonazorsko shvaćanje marksizma, komunizma, marksističko-lenjinističkog socijalizma u nas je dovoljno poznato. Stoga, ako se ti pojmovi u Ustavu jednostavno izriču i uopćeno shvaćaju u svojoj sveukupnosti, bez određenih razlučivanja unutar društveno-političkoga i nazorskoga, vrlo je vjerojatno da se ustavne preferencije tih pojmova i njihovih sadržaja u širem zakonodavstvu i praksi također jednoznačno shvate, te u tom smislu, što se često u nas događa, i njihovo nazorsko gledanje u društvu i općoj klimi shvati i prihvati kao društveni zadatak. Time bi, dakle, načelna ravnopravnost, zbog spomenutih preferencija, ingerencija, vodstva i krivo shvaćenih formulacija ostala samo na papiru, bez konsekventnog zakonskog normiranja i praktičnog ostvarivanja.

Ne zadirući ovdje na tuđa područja, smatramo bezuvjetno nužnom slobodu savjesti, cjelovito, u »civilnom« i »upravnom« društvu, u privatnosti i javnosti. No, ne možemo tvrditi da je ta sloboda u svim svojim oblicima i na svim razinama društveno dovoljno zajamčena, ako se jedna ili druga opcija, vjera ili svjetonazor, svejedno, pod bilo kojim vidom javno, službeno preferira i ističe. Posebno je to osjetljivo ako se pojavi u ustavu, ako se određena svjetonazorska opcija preferira kao jedino ispravna, odnosno ako se ateistička koncepcija ili ideologija prihvate temeljnom orijentacijom društva. Takve postavke, volens-nolens, stvaraju preferencije, a time i, manje ili veće, diskriminacije između ravnopravnih, teoretski ravnopravnih, članova i ustanova u istom društvu.

Ne želimo nikoga docirati. Uostalom, nije u pitanju znanje. Držimo da je najbolje rješenje za sva naša nazorska pitanja, za spomenuti teističko-ateistički sindrom, maksimalno distanciranje Države i, naravno, Ustava od nazorskih izbora i shvaćanja. Bez preferencije, barem u načelu manje će biti i diskriminacije. Odvajanjem Crkve od države Crkvi su normalno zajamčene njezine slobode. To je također potrebno i ateizmu: odvajanjem od politike i države ne bi smio biti manje slobodan u društvu. Jer, garantirajući slobodu savjesti, društvo se, država i ustav ne mogu — to je u današnjem shvaćanju stvari nespojivo — vezati uz jednu ili drugu opciju kao svoje »napredno« opredjeljenje. U demokratskim društvima i sekulariziranim državama distanciranje je jedino zakonsko stajalište.

Vjeri ne trebaju privilegiji. Kad bi ih tražila, iznevjerila bi se osnovnim principima vlastite misije i, u kršćanskom slučaju, osnovama Evandjelja. Ni vjernicima ne trebaju privilegiji. Ali im je potrebna društvena sigurnost, ustavna i praktična, u svim domenama i na svim razinama društvenog života. Ustav je u tomu nezaobilazan. O njemu mnogo toga ovisi; o njegovoj nepristranosti.

Povijesni procesi demokracije, tolerancije, ravnopravnosti i jednakosti tekli su i teku u svom neminovnom usponu, sporo ali sigurno. Bilo je i ima različitih otpora, zastoja i cikličkih kretanja, napretka i nazatka,

što je činilo i čini da je u starom mediteranskom polisu bilo, često, više sklada, reda, demokracije i tolerancije, osobne i društvene slobode, nego u suvremenim modernim društvima. Odnosi su se, doduše, danas potpuno promijenili i nije potrebno čeznuti za davno minulim načinom života. No, povijest bi nas trebala učiti i stara iskustva pomoći da se nadvladaju nove kušnje.

U tom smislu, povodom rasprava o dopunama i promjenama Ustava SFRJ, smatramo nužnim da se otkloni svaka preferencija bilo kojeg svjetonazora, eksplicitnog i implicitnog karaktera, o kojoj u mnogome ovisi javna društvena »klima« i praksa. Stvari treba dobro lučiti i jasno izricati, posebno u ustavnim stajalištima. Važno je stoga da se osnovno načelo ravnopravnosti i jednakosti vjernika i nevjernika dosljedno provede u svim oblicima, u dijelovima i cjelini, te da se u formulacijama koje se tiču slobode savjesti, u njezinoj privatnosti i javnosti, jednako tretiraju svi nazori na svijet, teistički kao i ateistički, bez ustavnih i društvenih povlastica, bilo u kojem smislu. Nužno bi bilo, zbog opće klime, jasno utvrditi da ateizam nije i da ne smije biti državna religija, da je i on, kao i razna druga vjerska i nadzorska uvjerenja, samo stvar pojedinca, slobodnog opredjeljenja, na razini slobode savjesti, kako su davno utvrdili moderni ustavi i demokratski orijentirane države. Ukratko, sasvim je logično i neminovno potpuno odvojiti svaki ateizam od Države, te zato isključiti i svaku preferenciju.

To bi, ako se sustavno i dosljedno provede u zakonskim normama i konkretnoj praksi, bio značajan doprinos ne samo slobodi savjesti nego i općoj toleranciji, društvenoj ravnopravnosti, miru i suradnji među različitim shvaćanjima, ljudima i idejnim opredjeljenjima. I vjernik bi tako bio — ravnopravniji, u teoriji i praksi.

QUESTION DE LA PREFERENCE ET DE L'EGALITE' DE DROITS DANS LA VIE SOCIALE

Résumé

L'auteur traite des principes fondamentaux de la vie et de la législation sociales, séparément par rapport à la Constitution. L'égalité de droits exclut, conclut-il, la préférence quelconque et celle de n'importe qui. Or, la préférence moindre dans la législation, en particulier dans la Constitution, détruit l'esprit de suite et ruine la consistance du système en pratique.

Tenant compte de la position des croyants et des incroyants dans la société l'auteur met en relief l'importance de l'égalité de droits dans la Constitution et il refuse non seulement des privilèges légaux mais des préférences aussi. Il faut distinguer, pense-il, des tendances sociales du marxisme dans la société de celles qu'inclut en soi la doctrine marxiste par rapport à la conception du monde. Si l'on exprime dans la Constitution la préférence à cette doctrine que telle, la société est toujours en tentation de préférer l'athéisme dans la pratique, ce qui couvre d'ombre l'égalité de droits constitutionnels.